

De cîțiva ani, literatura de specialitate privind arta medievală s-a îmbogățit cu o lucrare fundamentală, una dintre acele lucrări care, chiar din momentul apariției lor, devin un suport de neînlocuit al cercetărilor din domeniul tratat: este vorba despre ampla monografie pe care prof. Otto Demus a consacrat-o picturilor murale romanice, fiind secondat, pentru ilustrarea volumului, de Max Hirmer, unul dintre cei mai buni fotografi de artă de pe glob, de asemenea un excelent editor.

Deși cu întârziere, socotim util să informăm pe cititorii Buletinului nostru cu privire la această lucrare, nu doar pentru a atrage atenția asupra ei, ci și pentru a pune în discuție unele probleme de ordin metodologic, pentru a evidenția cîteva dintre numeroasele contribuții științifice ale textului semnat de prof. Otto Demus.

Vom începe cu precizarea că atît prin documentația ilustrativă (227 reproduceri alb-negru, 125 reproduceri color) cit și prin aparatul științific (practic, pentru fiecare monument prezentat există o fișă analitică, cu descrieri iconografice și cu bibliografia de bază), volumul în discuție reprezintă cea mai cuprinzătoare monografie de ansamblu consacrată pînă acum picturilor murale romanice. Dincolo de această impresionantă însumare de date cu valoare de referință, operația întreprinsă de prof. Demus se legitimează pe plan teoretic ca rezultat al unei îndelungate frecventări a materialului concret, interpretările sale dobîndind, în lumina experienței personale, o greutate specifică cu totul remarcabilă.

Sînt analizate în total 163 monumente de pictură murală (Italia-37, Franța-37, Spania-29, Anglia-8, Germania, incluzînd și fostele teritorii de cultură germană-37, Austria-15), prezentarea lor avînd un caracter complex, în funcție de trei puncte de vedere, care per-

mit o gradată apropiere de fiecare obiectiv în parte. În ansamblu, din motive lesne de înțeles, textul consemnează, în mod invers, principalele etape ale cercetării: studiul pe monument, sinteza zonală, sinteza generală. O asemenea metodă, în aparență didactică, are marele avantaj de a permite verificarea ipotezelor de lucru, confruntarea cu fiecare fază de elaborare, cititorul fiind astfel solicitat să participe la întregul proces de cristalizare a monumentalei lucrări.

De o deosebită valoare teoretică, prefața poate fi considerată ca un adevărat manifest metodologic, o gravă invitație la efortul de recompunere mentală a valorilor dispărute, intrucît simpla considerare a operelor de artă, în cazul de față a picturilor murale, desprinse de contextul originar, de ambianța specifică epocii, duce, inevitabil, la o înțelegere îngustă, departe de miezul fierbinte al fenomenului artistic real.

„Dintre toate formele de artă ale evului mediu timpuriu, pictura murală este aceea care ne-a parvenit cu cele mai numeroase lacune. La noi a ajuns numai o mică parte din opere, și cu puține excepții este vorba despre opere degradate sau fragmentate de trecerea timpului. Și procesul de degradare continuă: poluarea atmosferei, datorată industriei și traficului rutier, accelerează de o manieră îngrijorătoare degradările. Nici transferarea frescelor în muzee, care se întreprinde pe o scară largă în Spania, nu reprezintă o adevărată soluționare a problemei, chiar dacă se are în vedere salvarea multor opere de la o totală distrugere. Nu trebuie să se uite că decaparea picturilor murale și instalarea lor în muzee duce la distrugerea uneia dintre calitățile cele mai importante: a intimei unități cu mediul ambiant originar, care este mai totdeauna o ambianță sacră, cu o atmosferă proprie. Această comunicare cu ambianța originară este hotărîtoare pentru orice pictură murală, dar în mod particular pentru pictura murală romanică. Edificiile romanice, în primul rînd cele eclesiastice, reclamau o decorație policromă, la exterior ca și la interior, mai mult încă decît edificiile gotice, chiar dacă și acestea din urmă, la origine, au fost concepute într-o viziune cromatică. Cînd un edificiu romanice este lipsit de decorația sa policromă, nouă nu ne mai rămîne decît scheletul organismului originar” (p. 5).

„Astăzi nu mai credem în posibilitatea unor convingătoare reconstrucții și tentative, în acest sens, din secolul trecut ne apar ca nesatisfăcătoare și chiar inoportune. Chiar dacă se face abstracție de falsificarea și urîrea formelor, de diformările suferite de suprafața picturilor, s-a neglijat aproape întotdeauna un element de capitală importanță, și anume lumina. Lumina originară, lumina „corectă” a interioarelor romanice era o lumină stinsă și colorată... Această lumină stinsă influența într-o manieră decisivă expresia picturilor murale, chiar dacă se ținea cont de alegerea culorilor și de distribuția suprafețelor” (p. 6).

Desprinse din textul prefeței, frazele de mai sus sînt în măsură să illustreze preocuparea prof. Otto Demus pentru recompunerea fenomenelor artistice în unitatea lor originară, tocmai pentru a face posibilă interpretarea părților, a operelor desprinse din ansamblurile în care au fost gîndite, a fragmentelor păstrate întimplător. Aceeași preocupare pentru unitățile organice îl conduce la prezentările zonale în cadrul cărora s-a urmărit un criteriu cronologic și istoric. În acest punct, s-ar putea reproșa, totuși, metodei în discuție o excesivă divizare a materialului, mergîndu-se pînă la subdiviziuni geografice (de ex. Italia meridională, Alto Adige, Veneto, Piemonte-Verona-Parma etc), cu intenția declarată de a contesta ideea că fenomenul artistic ar fi asemenea unui „arboare genealogic unitar” (p. 6—7). Remarcăm, cu privire la această problemă, că interesul acordat elementelor de ordin stilistic și iconografic este întotdeauna echilibrat de interesul pentru integrările istorice.

Capitolul „Tematica și funcțiunile picturii monumentale romanice” subliniază în primul rînd faptul că, spre deosebire de faza preromanică și în opoziție cu plostica sculptată, pictura romanică suportă o notabilă influență bizantină, exprimată în organizările iconografice coerente, care se refuză haoticului și fantasticului care patronează sculptura. Deși în general bogat, programul iconografic este subordonat evocării gloriei eterne a divinității, locul acestei evocări fiind, de regulă, absida. Sînt urmărite, apoi, principalele variante iconografice, cu permanente raportări la rezolvările din pictura bizantină, domeniu în care prof. Demus s-a impus de mult ca unul dintre cei mai de seamă specialiști.

Capitolul intitulat „Stilul” stabilește raporturile dintre pictura romanică și cea bizantină, urmărind acele transformări ale modului de reprezentare care au condus, în cele din urmă, la limbajul epocii gotice.

Un capitol de sesizant interes pentru circumscrierile problematice este cel rezervat chestiunilor de conservare, de statistică, de delimitare teritorială și de ambianță artistică. Partea documentară a lucrării, cu un pronunțat caracter analitic, ne introduce în lumea proprie a picturilor murale romanice din diferite țări, comentariile fiind permanent nuanțate pe baza criteriilor de ordin iconografic și stilistic și a analizei aceluia complex fenomen de circulație a formelor artistice care în epoca romanică este nu o dată plin de surprize.

În ansamblu, volumul în discuție constituie o contribuție majoră la studiul picturilor murale romanice, la studiul artei medievale în general. Valorosul text datorat prof. Otto Demus, întregit cu un material ilustrativ de o remarcabilă calitate, condițiile grafice de înaltă ținută, totul concurează la reușita acestei prestigioase lucrări, mult mai bogată decît poate sugera prezentarea restrînsă din rubrica de față.

VASILE DRĂGUȚ